

KRIMINALNA KARIJERA

Dalibor Doležal, prof. socijalni pedagog
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Odsjek za kriminologiju
Sveučilišta u Zagrebu

UDK: 343.91
Ur.: 20. travnja 2009.
Pr.: 23. rujna 2009.
Pregledni znanstveni rad

Sažetak

Kriminalna karijera kao pojam u kriminološkoj literaturi prvi put se spominje 30-ih godina prošlog stoljeća u djelima Clifford R. Shawa (1931, prema Kyvsgaard, 2003), ali kao kvantitativni koncept dolazi tek u djelima Sheldona i Eleonor Glueck (Singer, 1996) koja se smatraju pretečom razvoja koncepta kriminalne karijere. Kriminalna karijera kao koncept u Hrvatskoj koristi se najčešće kao opis nečije kriminalne prošlosti, tj. vrstu i broj počinjenih kaznenih djela. No, ne postoje nikakva istraživanja u Hrvatskoj koja istražuju karakteristike ovog koncepta u njegovoj cijelosti, već se većinom istraživanja temelje na istraživanju pojedinih dijelova koncepta kriminalne karijere. Informacije o ovom pojmu, kao i istraživanja temeljena na tim informacijama, koriste se za kreiranje preventivne politike širom svijeta. Stoga je cilj ovog rada predstavljanje koncepta kriminalne karijere u cijelosti u Hrvatskoj, kao i njegovog značaja za razvoj i unaprjeđenje kriminološke, sudske i penološke prakse i politike u smislu prevencije kriminaliteta.

Ključne riječi: *kriminalna karijera, koncept, kriminologija.*

1. Uvod

Kriminalitet kao pojava u svijetu još uvijek nije dovoljno istražena i predmetom je mnogih istraživanja od strane istraživača raznih struka. Iako se dosta toga zna o etiologiji i fenomenologiji kriminaliteta, još uvijek se raspravlja o učinkovitim sredstvima za rješavanje ovog problema. Mnoga istraživanja kriminaliteta većinom se usredotočuju na promatranje kaznenih djela kroz opće statistike, npr. broj kaznenih djela *per capita* u općoj populaciji. No, jedna od posljedica tih istraživanja jest i spoznaja kako kaznena djela čine pojedinci, čak i kada se organiziraju u grupe te da je jedan od načina rješavanja problema kriminaliteta usredotočavanje na pojedinca i razloge zbog kojih se netko odlučuje na činenje kaznenih djela.¹ Daljnjim istraživanjima

1 Blumstein, A. i dr., *Criminal Careers and „Career Criminals“ – Volume I*, Washington, D.C., National Academy Press, 1986.

pokazalo se kako postoji određena skupina pojedinaca koji čine kaznena djela kroz dulje razdoblje i koja se često mogu okarakterizirati kao ozbiljna kaznena djela². Iz te spoznaje izveo se zaključak kako postoji određeni fenomen unutar problematike kriminaliteta koji je nazvan „kriminalna karijera“^{3,4,5,6,7,8,9}.

Kriminološka literatura, posebice anglosaksonska, raspoznaje dva termina vezana uz kriminalnu karijeru: **career criminal** (najbliži prijevod bio bi „karijerni kriminalac“) te **criminal career** („kriminalna karijera“). Iako je tema ovog rada kriminalna karijera, radi lakšeg praćenja nužno je definirati pojmove karijera, kriminalna karijera i karijerni kriminalac.

Tradicionalno, karijera se gleda kao smjer ili pravac brojnih uzastopnih radnji koje čine nečiji radni život, dok suvremeno društvo pod pojmom „karijera“ podrazumijeva poslove ili položaje kroz koje pojedinac zarađuje za život. Sama riječ **karijera** definira se na dva načina kao „smjer ili napredovanje kroz život“ ili kao „način na koji se zarađuje za život“.^{10 11} Primjerice, netko može imati sportsku ili glazbenu karijeru te može, ali i ne mora nužno biti profesionalni sportaš ili glazbenik.

Gljučni je dio koji se odnosi na „zarađivanje za život“. Netko može, primjerice raditi u banci kao financijski savjetnik i time zarađivati novac potreban za uzdržavanje sebe i/ili svoje obitelji. Kako bi postala bankar, ta je osoba morala poduzeti neke korake u životu kako bi stekla uvjete zapošljavanja u banci, što se prvenstveno odnosi na ciljano školovanje tijekom kojeg je osoba stekla uvjete za posao u banci. Istodobno, u slobodno vrijeme, može se baviti i nekim sportom, npr. nogometom i biti članom nekog nogometnog kluba. Ta osoba, dakle, gradi usporedno dvije karijere, bankarsku i nogometnu. No, ukoliko bi se opisala ta osoba u smislu karijere, dakle kao bankara ili nogometaša, prvenstveno bismo za nju rekli kako je ona bankar, jer svojim radom u banci zarađuje novac koji je potreban za vođenje „normalnog“ života u zajednici.

Pod pojmom „**kriminalna karijera**“ smatra se longitudinalni niz kaznenih

2 Mallillin, Abigail, Z., C., *The Criminal Career Profile: A measure of criminal career*. Saskatoon, University of Saskatchewan, Canada, 2006.

3 Blumstein, A., i dr., 1986

4 Blumstein, A., Cohen, J., Farrington, D.P., *Criminal Career Research: Its Value For Criminology*, Criminology, vol. 26, 1/1988, str. 1-35.

5 Piquero, A. R., Farrington, D. P., Blumstein, A., *Key Issues in Criminal Career Research: New Analyses of the Cambridge Study in Delinquent Development*, New York, Cambridge University Press, 2007.

6 Kazemian, L., *Desistance From Crime: Theoretical, Empirical, Methodological and Policy Considerations*, Journal of Contemporary Criminal Justice, vol. 23, 1/2007, str. 5-27.

7 Piquero, A. R., i dr., *Uncollaring the criminal: Understanding Criminal Career of Criminal Clerics*, Criminal Justice and Behavior, vol. 35, 5/2008, str. 583-599.

8 Kyvsgaard, B., *The Criminal Career: The Danish Longitudinal Study*, Cambridge University Press, 2003.

9 Kempf, K. L., *Specialization and Criminal Career*, Criminology, vol. 25, 2/2006, str. 399-420.

10 Mallilin, A., op. cit., str. 5.

11 <http://www.askoxford.com/> - pristup na dan 18.02.2009.

djela počinjenih od strane neke osobe koja ima uočljiv niz počinjenih kaznenih djela u nekom razdoblju^{12,13,14,15,16,17}. Prilikom opisivanja pojma „kriminalna karijera“, a nadovezujući se na definicije pojma „karijera“, Blumstein, Cohen i Farrington¹⁸ govore kako se pojam „karijera“ u konceptu „kriminalne karijere“ treba shvaćati kroz prvu od dvije naprijed navedene definicije. Konkretnije, pojam „kriminalna karijera“ ovdje opisuje sekvencu činjenja kaznenih djela u nekom dijelu nečijeg života, ali ne sugerira kako se osoba, koja čini kaznena djela, time služi sredstvom pomoću kojeg zarađuje novac za život u zajednici. Nečija se kriminalna karijera opisuje kroz tri glave karakteristike: početak (orig., „onset“ ili „initiation“), trajanje (orig., „duration“) i kraj (orig., „dropout“ ili „termination“).

Osim vremenskog razdoblja, kriminologe i druge znanstvenike unutar pojma kriminalne karijere najčešće zanima i podatak o učestalosti činjenja kaznenih djela, vrste kaznenih djela i bilo koji zamjetan trend u obrascima kriminalnog ponašanja. Kroz ove tri karakteristike ističu se četiri temeljne dimenzije kriminalne karijere (o kojima će kasnije biti više riječi): participacija u činjenju kaznenih djela, individualna učestalost činjenja kaznenih djela, težina počinjenih kaznenih djela te duljina kriminalne karijere kroz koje se gleda nečija kriminalna „karijera“.

S obzirom na to kako su kriminalne karijere individualne, tj. razlikuju se od osobe do osobe, najčešće se u kontekstu kriminalne karijere govori o dvije krajnosti. S jedne strane su osobe koje su počinile samo jedno kazneno djelo, dok su s druge osobe koje učestalo čine teška kaznena djela kroz dulje vremensko razdoblje. Takve se osobe u kriminologiji najčešće nazivaju opasnima, habitualnim, nepopravljivim, kroničnim te profesionalnim kriminalcima. U kontekstu „kriminalne karijere“ ovakve se počinitelje naziva i **karijernim kriminalcima** (orig. „career criminal“). Prema američkom pravnom rječniku¹⁹, karijernim kriminalcem definira se osoba koja je „*habitualni ili višestruki kriminalni povratnik s dvije ili više osuda za nasilna djela ili djela vezana uz drogu i kojemu su izrečene kazne zatvora u maksimalnom trajanju za počinjena kaznena djela*“. No, karijerni kriminalci imaju još jednu bitnu odliku osim što učestalo čine teška kaznena djela. Ranije u tekstu je objašnjeno kako se kriminalna karijera promatra kroz prvo shvaćanje pojma „karijere“. Karijerne kriminalce, kao drugu krajnost (kriminalne) karijere, objašnjavaju se putem drugog shvaćanja i može ih se definirati kao „**osobe koje činjenjem kaznenih djela zarađuju sredstva neophodna za život u zajednici**“. Svaka osoba može počinuti jedno ili više kaznenih djela u nekom razdoblju svog života i ta djela čine njezinu „kriminalnu karijeru“.

12 Blumstein, A., i dr., 1986.

13 Blumstein, A., Cohen, J., Farrington, D. P., 1988.

14 Brame, R., Paternoster, R., Bushway, S.D., Examining The Prevalence Of Criminal Desistance, *Criminology*, vol. 41, 2/2003, str. 423-448.

15 Mallilin, A., 2006.

16 Piquero, A., Farrington, D. P., Blumstein, A., 2007.

17 Kazemian, L., Desistance From Crime: Theoretical, Empirical, Methodological and Policy Considerations, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, vol. 23, 1/2007, str. 5-27.

18 Blumstein, A., Cohen, J., Farrington, D. P., op. cit., str. 2.

19 Mallilin, A., op. cit., str. 5.

Istodobno, te osobe mogu za život zarađivati legalnim poslovima tako da njihovo činjenje kaznenih djela nije isključivo zbog novčane dobiti. Karijerni kriminalci, pak, čine kaznena djela prvenstveno zbog novčane dobiti jer jedino kroz takve aktivnosti zarađuju za život.

Jedna od specifičnosti kriminalne karijere jest kako ona omogućava razdvajanje osobe od kaznenih djela koje je počinila. Preciznije, u prvom planu su karakteristike kriminalne karijere, dok je osoba koja ih je počinila u drugom planu. No, s pojavom novije teorije kriminaliteta unutar psiholoških teorija kriminaliteta, teorije kriminalnog životnog stila²⁰, razvija se novi pristup unutar kojeg se dosadašnji pojam karijernog kriminalca promatra kroz svojevrsni eklektički pristup razlozima zbog čega netko uopće započinje kriminalnu karijeru te *ustraje* u njoj. Iako se doima kako su kriminalna karijera i teorija kriminalnog životnog stila dvije različite oznake za isti pojam, takav zaključak je pogrešan. Budući da zbog osnovnih postavki teorije kriminalnog životnog stila, ona je zapravo nadopuna kriminalnoj karijeri u smislu nadopune statističkim podacima pokušavanjem davanja odgovora na osnovno pitanje o uzrocima činjenja kaznenih djela – **Zašto?**

Ono što ovdje treba posebno naglasiti jest činjenica kako pojam „kriminalna karijera“ ne označava novu teoriju kriminaliteta, prvenstveno zato jer ne specificira unutarnje i vanjske čimbenike koji utječu na početak, razvoj, trajanje i prestanak kriminalnih aktivnosti. Kriminalna karijera je zapravo način strukturiranja i organiziranja znanja o nekim ključnim čimbenicima koji utječu na činjenje kaznenih djela radi lakšeg promatranja i statističkog mjerenja²¹. Također, ovaj pristup omogućava kvantitativnu i kvalitativnu analizu najvažnijeg pojma u kriminologiji i pravosuđu – činjenje kaznenih djela. Temeljem tih znanja, moguće je provjeravati točnost različitih teorija kriminaliteta, određene pretpostavke i zakonitosti koje su ključne za stvaranje različitih teorija o kriminalnim karijerama, ali istodobno i za prevenciju kriminaliteta.

Ovaj će se rad prvenstveno baviti pojmom kriminalne karijere iz razloga što sam konstrukt ovog pojma dopušta znanstveno mjerenje trajanja nečije „karijere“ koje omogućava kreiranje prevencijske politike na temelju spoznaja o ovoj pojavi. Nadalje, ako karijera označava nečiji napredak kroz život, to onda znači kako je tri elementa kriminalne karijere (početak, trajanje i kraj) moguće kvantitativno pratiti i na temelju podataka utvrditi neke značajke kriminalne karijere. Također, dosadašnja znanstvena iskustva pokazala su kako se četiri dimenzije kriminalne karijere mogu promatrati, ili odvojeno u odnosu na cjelokupnu kriminalnu karijeru neke osobe, ili kao cjelina, koja je onda od posebnog značaja za individualno promatranje specifičnosti nečije karijere, prvenstveno stručnjacima koji se bave penološkim tretmanom.

20 Walters, G., *The Criminal Lifestyle: Patterns of Serious Criminal Conduct*, Sage Publications, United States of America, 1990.

21 Blumstein, A., Cohen, J., Farrington, D. P., op. cit., str. 4.

2. Karakteristike kriminalne karijere

„Kriminalna karijera“ kao pristup problematici kriminaliteta usredotočuje se na analiziranje kriminalne aktivnosti („karijere“) osoba koje čine kaznena djela tijekom nekog vremenskog razdoblja. Konkretnije, analiza ovdje podrazumijeva prvenstveno kvantitativno prikupljanje podataka o vrsti, broju i težini kaznenih djela, učestalosti činjenja kaznenih djela službenim podacima ili samoiskazom počinitelja kaznenih djela, vremenskom razdoblju, unutar kojeg su počinjenja kaznena djela te donošenje određenih zaključaka o kriminalnoj karijeri na temelju dobivenih rezultata. U ovom pristupu, statistika činjenja kaznenih djela podijeljena je u dvije komponente: postotak populacije koja čini kaznena djela unutar opće populacije te priroda i opseg počinjenih kaznenih djela pojedinaca.^{22, 23} Obje komponente mogu biti pod utjecajem različitih čimbenika i utjecati na dvosmjernost politike prevencije kriminaliteta. Naglasak na prvu komponentu, participacija u činjenju kaznenih djela, povezan je s odvrćanjem opće populacije od činjenja kaznenih djela. Naglasak na drugu komponentu, učestalost činjenja kaznenih djela, težina počinjenih kaznenih djela te duljina trajanja „karijere“, značajan za odluke kaznenopravnog sustava, poglavito u rehabilitacijskom smislu. Također, značajan je i zbog toga što različite državne institucije imaju različite razine odgovornosti za ove dvije komponente. Primjerice, institucije socijalne skrbi, obrazovanja i mentalnog zdravlja svojim uslugama mogu utjecati na smanjenje činjenja kaznenih djela, dok je kontrola postotka onih koji čine kaznena djela više u nadležnosti kaznenopravnog sustava i njegovih institucija. Ovim dvjema komponentama i njihovim sadržajem dolazimo do četiri ključne dimenzije koje definiraju pojam „kriminalne karijere“^{24, 25, 26, 27}:

1. **Participacija u činjenju kaznenih djela** – razlika između onih koji čine kaznena djela i onih koji ne čine; razlika unutar populacije koja čini kaznena djela prema dobi, spolu, rasi, itd.,
2. **Učestalost činjenja kaznenih djela** – postotak kriminalne aktivnosti onih koji čine kaznena djela,
3. **Težina počinjenih kaznenih djela** – u smislu vrste počinjenih kaznenih djela i
4. **Duljina „kriminalne karijere“** – vremensko razdoblje u kojem je osoba činila kaznena djela.

Tradicionalni pristup traženja uzroka kriminaliteta u kriminološkim istraživanjima najčešće se oslanjao na povećane stope uhićenja ili statistike kriminalnog povrata na temelju kojih su testirani i razvijani razni modeli uzroka kriminaliteta.

22

23 Piquero, A. R., Farrington, D. P., Blumstein, A., 2007.

24 Blumstein, A., i dr., op. cit., str. 1.

25 Brame, R., Busway, S.D., Paternoster, R., The Prevalence Of Criminal Desistance, *Criminology*, vol. 41, 2/2003, str. 423-448.

26 Kyvsgaard, B., 2003.

27 Kazemian, L., 2007.

Također, kroz ova dva podatka nastojali su se pronaći jasni uzroci kriminaliteta. No, ovisno o stajalištu i temeljnoj struci istraživača, kriminogeni čimbenici se okvirno mogu podijeliti na biološke, psihološke i sociološke te u novije vrijeme i integrativne, iz kojih proizlaze i pripadajuće teorije kriminaliteta. Svi navedeni čimbenici nedvojbeno utječu na četiri temeljne dimenzije kriminalne karijere s obzirom na to kako se njima nastoji objasniti zbog čega osobe čine kaznena djela. No, s obzirom na to kako je već ustanovljeno da postoje različiti uzroci kriminaliteta, također se može pretpostaviti kako će različiti čimbenici različito utjecati na pojedine dimenzije kriminalne karijere. Stoga je od velikog značaja proučavanje koji čimbenici i kako djeluju na pojedine (i koje) dimenzije kriminalne karijere kako bi se bolje shvatilo kako pojedina dimenzija utječe na sam razvoj cjelokupne kriminalne karijere.

Gledanje na pojam kriminalne karijere kao kontinuuma s dvije krajnosti značajno je budući da u sebi sadrži elemente koji omogućavaju promatranje pojedinca kroz individualni pristup njegovoj kriminalnoj karijeri, dok istovremeno omogućava i proučavanje zajedničkih značajki između više kriminalnih karijera. Za izučavanje značajki kriminalne karijere s aspekta kreiranja preventivne politike, kao i unaprjeđivanja teorije kriminaliteta, obje su krajnosti itekako važne. Karakteristike počinitelja s „kraćom“ kriminalnom karijerom, koji su počinili tek nekoliko kaznenih djela, značajne su zbog identificiranja čimbenika koji potiču rani prekid kriminalne karijere kojima se onda može posvetiti osobita pozornost prilikom kreiranja preventivne politike, posebice u dijelu koji se bavi primarnom prevencijom. Pri tomu ne treba zaboraviti i podatak koja vrsta sankcija utječe na prestanak činjenja kaznenih djela, što je od posebnog značaja za kaznenopravne institucije i njihovu praksu. Karakteristike počinitelja s „duljom“ kriminalnom karijerom značajne su za kreiranje načina otkrivanja potencijalnih kriminalnih karijerista na samom početku njihove karijere te usmjeravanja društvenih sredstava na sprječavanje njihovog daljnjeg djelovanja, najčešće kroz zatvorske kazne²⁸.

Kako je već ranije navedeno, kao i svaka druga karijera, tako i kriminalna karijera ima svoj početak, trajanje i kraj, te već kod samog „početka“ nailazi se na poteškoće u definiranju kada je točno nastupio početak nečije kriminalne karijere. Iako su istraživanja u kriminalnoj karijeri većinom usmjerena na osobe koje su počinile kaznena djela i službeno su zabilježeni u policijske i sudske statistike, postavlja se pitanje je li njihova karijera započela prije „službenog“ (zabilježenog) početka, dakle još u adolescentsko doba. Potvrdu tomu daju Piquero i sur.²⁹, koji su uspoređujući više istraživanja došli do zaključka kako je početak karijere onih koji aktivno sudjeluju u činjenju kaznenih djela između 8. i 14. godine života, a njihov kraj između 20. i 29. godine. Vidljivo je, dakle kako velika većina kriminalnih karijera započne u adolescentskim godinama i završi u srednjim dvadesetima, što samo po sebi otvara dovoljno prostora za daljnja istraživanja o razlozima početka i prestanka kriminalne karijere. Ne treba zaboraviti autore koji, zbog specifičnosti razvoja osobe, razlikuju kriminalne karijere adolescenata (privremeni) i onih čija se kriminalna karijera

28 Blumstein, A., i dr., op. cit., str. 13.

29 Piquero, A. R., i dr., 2008.

nastavlja i u odrasloj dobi³⁰ ustrajni). Uzimajući u obzir istraživanja autora koji smatraju kako treba razlikovati kriminalne karijere maloljetnih počinitelja kaznenih djela od kriminalnih karijera odraslih počinitelja kaznenih djela, neke osobe mogu imati kriminalnu karijeru s dvije različite dimenzije, čime se kompleksnost samog pojma kriminalne karijere i razloga nastajanja i održavanja individualne kriminalne karijere povećava.

Trajanje nečije kriminalne karijere dobiva drugu dimenziju uzme li se u obzir činjenicu kako neki od počinitelja završe u zatvoru i time se trajanje njihove karijere prekine. Ako neki pripadnici kriminalnog *milieu*a nastave svoje djelovanje čak i kada su fizički izvan zajednice u kojoj inače žive i djeluju, onda se može zaključiti kako samim zatvaranjem u nekim slučajevima trajanje kriminalne karijere nije prekinuto, već samo zaustavljeno ili modificirano. Ovaj podatak značajan je utoliko što pretpostavlja kako nečija kriminalna karijera nije prekinuta, iako je osoba osuđena na kaznu zatvora zbog nekog kaznenog djela i trenutno izdržava kaznu zatvora. Posebice je to značajno za djela vezana uz organizirani kriminal, s obzirom na činjenicu kako ta vrsta kriminaliteta podrazumijeva visoku strukturiranost i podjelu poslova, tako da nedostatak jedne ili više osoba ne znači i kraj aktivnosti već samo njezinu prilagodbu novonastalim uvjetima.

Važan čimbenik u razdoblju trajanja kriminalne karijere jest i podatak je li, i u kojoj mjeri, osoba počinila kaznena djela sama ili u sudioništvu (orig. „co-offending“). Iako na ovom području kriminalne karijere nema mnogo empirijskih istraživanja, nekoliko rijetkih je dobilo zanimljive rezultate. Sarnecki³¹ je našao kako 45% svih maloljetnika osumnjičenih za kaznena djela u razdoblju promatranja od 6 godina, se može povezati u jednu veliku mrežu svih počinitelja odgovornih za sva kaznena djela u istom razdoblju. Isti je autor³² u kasnijem istraživanju uporabio podatke svih osoba iznad 20 godina koji su osumnjičeni za jedno ili više kaznenih djela u Stockholmu između 1991. i 1995. godine i našao kako je 60% ispitanika imalo sudionika u ovom periodu. Također je došao do podatka kako su muški ispitanici većinom za sudionika birali muške osobe, ali kako su i ženski ispitanici u manjem broju birali ženske osobe za sudionike. Piquero, Farrington i Blumstein³³ zaključili su na temelju prijašnjih istraživanja, kako maloljetni počinitelji kaznenih djela u većini slučajeva počine kazneno djelo u sudioništvu, dok odrasli počinitelji kaznenih djela teže samostalnom počinjenju kaznenog djela. Zanimljivo je i istraživanje Conwaya i McCorda,³⁴ koje je obuhvaćalo razdoblje od 18 godina (od 1976. do 1994.) dobili

30 Povitsky, S., McGloin, W., McGloin, J., Co-offending and Criminal Careers: A Test of Moffitt's Dual Taxonomy, paper presented at the annual meeting of the American Society of Criminology, Atlanta, Georgia Atlanta Marriott Marquis, 2007.

31 Prema Piquero, A. R., Farrington, D. P., Blumstein, A., 2007.

32 Sarnecki, J., *Delinquent networks: Youth Co-Offending in Stockholm*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001.

33 Piquero, A.R., Farrington, D. P., Blumstein, A., 2007.

34 Conway, K. P., McCord, J. A., *Longitudinal Examination of the Relation Between Co-Offending with Violent Accomplices and Violent Crime, Aggressive Behavior*, vol. 28/2002, str. 97:375.

podatak kako su nenasilni počinitelji kaznenih djela, koji su svoje prvo kazneno djelo u sudioništvu počinili s nasilnim počiniteljem kaznenog djela, bili u velikom riziku od počinjenja težeg nasilnog kaznenog djela, neovisno o dobi i spolu.

Od posebnog su značaja i istraživanja o prestanku kriminalne karijere.^{35, 36, 37, 38} Iako opsegom manja od istraživanja o determinantama početka kriminalne karijere, istraživanja ovog fenomena od posebnog su značaja društvenim institucijama koje sudjeluju u kreiranju preventivskih programa u zajednici, ali i u kreiranju preventivske politike općenito. Pitanje koje se postavlja u istraživanju ovog fenomena jest: Jesu li procesi koji utječu na početak kriminalne karijere slični procesima koji utječu na prestanak kriminalne karijere? No, problem je utoliko veći što ne postoji jedinstveno gledište o tomu kada nastupa prestanak kriminalne karijere. Laub i Sampson³⁹ napravili su pregled literature na ovu temu i predstavili razmišljanja različitih autora. Njihov opći zaključak jest kako se prestanak kriminalne karijere ne može zasebno razmatrati od koncepta kriminaliteta i počinitelja kaznenog djela. Koncept kriminaliteta vezan je uz zakonske sankcije predviđene ukoliko dođe do kršenja određenih društvenih pravila čije su međusobne razlike u kažnjavanju društveno uvjetovane. Dakle, ovisno o broju izrečenih sankcija za određena kaznena djela, projicira se slika, (tj. stopa) kriminaliteta vezanih uz ta djela. To što je službena brojka počinjenih kaznenih djela relativno mala, ne znači kako se ta djela manje čine, već je možda riječ o manjem otkrivanju takvih djela. Nadalje, tu je i problem koncepta počinitelja. Počinitelj je onaj koji je počinio neko kazneno djelo u prošlosti, ali isto tako i onaj koji ih još uvijek čini. Na taj način, izjednačavaju se osobe koje imaju bilo kakvu kriminalnu karijeru s "karijernim kriminalcima" na temelju činjenice kako su obje osobe učinile istu stvar – počinile su kazneno djelo. Ali, ta činjenica, osim što ih izjednačava, ujedno ih i bitno razlikuje, tako da brojka počinjenih kaznenih djela sama za sebe ne govori mnogo o počinitelju. O statistici kriminalne karijere da, ali o počinitelju samo jedan dio.

U konceptu kriminalne karijere postoje i dvije vrste izraza koji se upotrebljavaju kod prekida kriminalne karijere, preuzetih iz engleskog jezika, „termination“ i „desistance“. Riječ „termination“ (prekid, kraj, završetak) ima slično značenje kao i riječ „desistance“ (odustajanje, prekid, čin kojim se nešto prekida), ali nisu potpune istoznačnice. Riječ „desistance“ odnosi se na proces odustajanja, dok riječ „termination“ znači potpuni prekid djelovanja. U odnosu na prestanak kriminalne karijere, nije ponekad posve jasno znači li neko djelo potpuni kraj kriminalne karijere ili označava samo proces koji će rezultirati počinjenjem još nekolicine kaznenih djela prije konačnog završetka. Vidljivo je kako je potrebno ovom aspektu kriminalne

35 Brame, R., Bushway, S.D., Paternoster, R., 2003.

36 Kazemian, L., 2007.

37 Healy, D., O'Donnell, I., Calling time on crime: Motivation, generativity and agency in Irish Probationers, *Probation Journal*, vol. 55, 1/2008, str. 25-38.

38 Blumstein, A., i dr., 1986.

39 Laub, J. Sampson, R., Understanding Desistance From Crime, *Crime and Justice*, vol. 28, 1/2001, str. 1-69.

karijere posvetiti više pozornosti nego do sad, s obzirom na to da podaci dobiveni istraživanjem ovog fenomena mogu pomoći u shvaćanju koncepta cjelokupne kriminalne karijere. Posredno mogu utjecati na uspješnost postojećih preventivnih programa, kao i na kreiranje novih.

U analizi kriminalne karijere postoje dva pristupa. *Prvi* pristup temelji se na retrospekciji (samoiskazu) samih počinitelja kaznenih djela od kojih se traži da sami napišu o svojim počinjenim kaznenim djelima kroz određeni vremenski period, a *drugi* pristup zasniva na uporabi službenih podataka o počinjenim kaznenim djelima u kojem se uhićenja gledaju kao uzorak stvarne kriminalne aktivnosti koja je dovela do uhićenja.⁴⁰ Oba se pristupa temelje na različitim pretpostavkama i uvode različite opise kriminalnog procesa koji leži u podlozi kriminalnih aktivnosti. S obzirom na prednosti i nedostatke ovih pristupa, promatraju se i četiri ranije navedene temeljne dimenzije kriminalne karijere, a na temelju njih i problem zaključivanja dobivenim podacima.

2.1. Participacija u činjenju kaznenih djela

Kako sam termin participacija ili sudjelovanje nagovještuje, prvi i najvažniji dio kod proučavanja nečije kriminalne karijere, podrazumijeva kako je pojedinac počinio kazneno djelo. Mjerenje participacije u činjenju kaznenih djela ovisi o vrsti kaznenih djela koja se promatraju i vremenskom periodu kroz koji se ta djela promatraju.^{41,42} Stoga je osnovna pretpostavka, kako netko ima bilo kakvu kriminalnu karijeru, saznanje kako je počinio barem jedno kazneno djelo za koje je osuđen. Ovisno o pristupu koji se rabi prilikom prikupljanja podataka, participacija može varirati od dijela populacije koji je *ikada* počinio makar jedno kazneno djelo u određenom vremenskom periodu do *trenutno aktivnih* počinitelja kaznenih djela u razdoblju mjerenja. Treba naglasiti kako će, ovisno o razdoblju u kojem se promatra stanje i kretanje kriminaliteta, biti zabilježeni svi koji su u tom razdoblju prvi put počinili kazneno djelo, kao i oni koji su počinili jedno ili nekoliko kaznenih djela prije polazne vremenske točke mjerenja. Dakle, što je veće vremensko razdoblje mjerenja, veća je mogućnost dobivanja jasnije slike nečije kriminalne karijere, ali i općenito slike kriminaliteta.

Također, sukladno pristupu, ovisit će i količina te vrsta prikupljenih informacija. Najčešće se govori o dva izvora podataka na temelju kojih se dobivaju podaci, neslužbene statistike, temeljene na samoiskazu počinitelja kaznenih djela te službene statistike institucija koje se bave ovom problematikom (policijske i sudske statistike). No, važni podaci koji se također uzimaju u obzir prilikom obrade su i vrste počinjenih kaznenih djela te druge karakteristike promatranog uzorka (opća populacija ili njezin subuzorak, npr. samo studenti, zaposleni, pripadnost manjinama, ranija osuđivanost...).

40 Blumstein, A., i dr., op. cit., str. 14.

41 Ibid.

42 Piquero, A. R., Farrington, D. P., Blumstein, A., 2007.

Studije koje se temelje na *samoiskazu* počinitelja kaznenih djela o broju i vrsti počinjenih kaznenih djela omogućavaju proučavanje povezanosti između kriminalne participacije i šireg spektra osobnih karakteristika počinitelja. Ova metoda može omogućiti detaljne informacije o specifičnosti počinjenih kaznenih djela te njihovu povezanost s ostalim karakteristikama počinitelja, kao što su obiteljska struktura, pripadnost određenim grupama te nekim drugim socioekonomskim čimbenicima. Kako je ovaj pristup više usmjeren prema pojedincu, više saznanja se može dobiti o njemu samom kao počinitelju kaznenih djela, kao i informacije o broju počinjenih djela koja nisu ušla u službene statistike⁴³. No, ovaj način prikupljanja podataka ima i određenih nedostataka. Kako se ovdje radi o *samoiskazu*, mogućnost namjernog neprijavlivanja počinjenih kaznenih djela je velika. Nadalje, neka djela mogu biti izostavljena zbog toga što ih se osobe u trenutku davanja *samoiskaza* ne mogu prisjetiti. Isto tako, mogućnost preuveličavanja vlastite kriminalne aktivnosti je velika. Jedna od važnijih nedostataka ove metode jest kako često osobe, koje su u velikom riziku od činjena kaznenih djela, tj. adolescenti, najčešće nisu dostupni za ispitivanje. Stoga je podatak dobiven ovom metodom ili nepotpun, ili ga treba provjeriti.

Studije koje se temelje na *prikupljanju relevantnih podataka iz službenih izvora*, procjenjuju participaciju u činjenju kaznenih djela koristeći uzorak počinitelja kaznenih djela, pri tomu ne uzimajući u obzir samo njihov status kao počinitelja kaznenog djela, već primjerice nalazi li se taj podatak i u nekim drugim studijama. Podaci o kriminalnoj karijeri jedne osobe mogu se nalaziti u više različitih studija, s obzirom na informacije koje se istražuju u nekoj studiji. Bitno je da se podaci ne multipliciraju, tj. da su to podaci o jednoj osobi, a ne o više njih. Ovi se podaci nadalje uspoređuju s nekim drugim čimbenicima za koje se smatra kako su relevantni za objašnjenje kriminalne karijere, najčešće demografskim i socijalnim karakteristikama opće populacije⁴⁴, ali i subpopulacije kojoj pojedinac pripada. No, kao i podaci temeljeni na *samoiskazu*, tako i podaci iz službenih izvora imaju određenih nedostataka. Jedan je od glavnih nedostataka točnost podataka, u smislu brojke počinjenih kaznenih djela. Službene statistike barataju samo poznatim, tj. prijavljenim kaznenim djelima. Kako je fenomen „tamne brojke kriminaliteta“ otprije poznat, ukupna brojka kriminaliteta uvijek se zapravo nagađa, iako postoje formule izračunavanja udjela tamne brojke kriminaliteta u ukupnom broju počinjenih kaznenih djela. Drugi je glavni nedostatak službenih izvora kako oni bilježe samo ona djela koja su okarakterizirana dovoljno ozbiljnim da privuku pažnju nadležnih institucija (prvenstveno policije pa onda pravosudnih institucija), tako da neka djela nikada i ne uđu u službena izvješća. Često se zna dogoditi kako jedna osoba počini više djela i bude privedena, no postupak se pokrene samo za neka od njih, dok se za druge obustavi postupak, što zbog nedostatka dokaza, nepravilnosti u postupku ili nagodbe u zamjenu za podatke vezane uz ozbiljnije slučajeve.

43 Blumstein, A., i dr., 1986.

44 Ibid, str. 34.

Većina istraživanja kriminalne karijere^{45, 46, 47, 48} pokazala su kako veću participaciju u činjenju kaznenih djela imaju muški počinitelji kaznenih djela od ženskih. Zašto je tomu tako, svojevrsna je zagonetka za kriminologe unatoč brojnim istraživanjima. Najranija istraživanja kriminaliteta žena ovu su činjenicu većinom pripisivala slabijoj ženskoj konstituciji koja žene čini submisivnijima, fizički slabijima te manje vještima i agresivnijima od muškaraca⁴⁹. Ono što je značajno za istraživanje kriminaliteta žena jest kako je fenomenologija kriminaliteta žena puno jednostavnija od fenomenologije kriminaliteta muškaraca, no žene počiniteljice kaznenih djela znatno se ističu po težini etiologije koja se veže uz kriminalitet. Prateći tradiciju odgoja muške i ženske djece, ima smisla uzroke tražiti u modelima razvoja ličnosti, no ne treba zaboraviti kako na kriminalitet općenito utječu biološki, psihološki i sociološki čimbenici, stoga velika razlika između muških i ženskih počinitelja kaznenih djela daje prostora za daljnje istraživanje, kako općeg kriminaliteta, tako i u razlikama između kriminalnih karijera.

Kako se može vidjeti, različiti pristupi u studijama, koje se bave istraživanjem participacije u činjenju kaznenih djela, imaju svoje prednosti i nedostatke, a rješenje se čini jednostavnim – za potpunost podataka najbolje je imati kombinaciju jedne i druge, no to bi sigurno tražilo mnogo vremena i preustroja postojećih institucija koje su zadužene za ovakvu vrstu posla. Prvenstveno bi to iziskivalo preusmjeravanje velikog broja ljudi u istraživanje točnosti dobivenih podataka što je proces koji može potrajati dosta dugo, a takav posao je samo jedan u obimu poslova kojima se mjerodavne institucije za ovu problematiku bave. Ipak, i jedna, i druga vrsta studija svakako su važne za istraživanje kriminalne karijere na individualnoj i općoj razini. Na temelju službenih podataka o ukupnoj brojci kriminaliteta temelje se strategije prevencije kriminaliteta te se izrađuju razni preventivni programi i usmjeravaju sredstva zajednice prema najkritičnijim dijelovima društva. Točnost podataka temeljnih na samoiskazu možda i jest najveća prepreka u praćenju nečije kriminalne karijere u smislu točnosti podataka, ali svejedno može značajno doprinijeti u procjeni budućeg kriminalnog ponašanja. Osim toga, daje potpuniju sliku individualne kriminalne karijere.

Neovisno na temelju kojih podataka se utvrđuje participacija, tri su zaključka značajna za ovu dimenziju⁵⁰.

45 Gottfredson, Stephen, D. Gottfredson, Don, M., *Crime Control and the Criminal Career: Executive Summary to "Incapacitation Strategies and the Criminal Career"*, National Criminal Justice Reference Service, USA, No. 148827/1992, str. 1-16.

46 Kyvsgaard, B., 2003.

47 Blumstein, A., i dr., 1986.

48 Farrington, D. P., Key results from the first 40 years of the Cambridge Study in Delinquent Development, u: Thornberry Terrence, P. Krohn, Marvin, D., *Taking Stock of Delinquency: An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies*, 2003, New York, Kluwer Academic/Plenum Publishers. str. 137–183,

49 Singer, M., *Kriminologija*, Zagreb, Nakladni zavod Globus, 1994., str. 170.

50 Piquero, A. R., Farrington, D. P., Blumstein, A., op. cit., str. 11.

Prvi zaključak je kako muški počinitelji kaznenih djela imaju značajno veću participaciju od ženskih počinitelja, pogotovu što se tiče težih kaznenih djela.

Drugi, postoje i razlike temeljene na rasnim razlikama, tj. rezultati pokazuju kako pripadnici crne rase imaju tipično veću participaciju od bijelih počinitelja, ali treba naglasiti kako se velika većina ovih istraživanja temelji na američkim istraživanjima i u obzir treba uzeti povijesne i društvene karakteristike američkog društva prilikom interpretacije dostupnih podataka.

Treće, postoji značajna povezanost između dobi i participacije u kaznenim djelima. Što je ranija dob početka kriminalne karijere, to je veća vjerojatnost kako će duljina kriminalne karijere biti veća. U tom smislu, participacija u činjenju kaznenih djela će također biti veća.

2.2. Učestalost činjenja kaznenih djela

Druga po značaju dimenzija jest individualna učestalost činjenja kaznenih djela. Podaci o učestalosti činjenja kaznenih djela dostupni su samo za dio populacije koja je počinila ili još uvijek čini kaznena djela.

Ova je dimenzija zapravo temeljna za bilo kakvo istraživanje kriminalne karijere. Postotak kaznenih djela po osobi reflektira individualnu učestalost činjenja kaznenih djela⁵¹, dakle intenzitet kojim osoba čini kaznena djela. Kao i u prijašnjoj dimenziji, postoje dva pristupa prikupljanju podataka o učestalosti činjenja kaznenih djela: samoiskazom o prijašnjim kaznenim djelima te službenim podacima o prijašnjim uhićivanjima i osudama. Kako se može primijetiti, oba se pristupa zapravo temelje na retrospektivnoj analizi, a ne na trenutnom stanju. Tako dobiveni podaci mogu pomoći u rasvjetljavanju nečijeg intenziteta kriminalne karijere u prošlosti i možda pretpostavljanju daljnjeg intenziteta u budućnost. Za pravu sliku o nečijoj učestalosti trebao bi nam svojevrсни „dnevnik“ kojeg bi vodila svaka osoba koja je uključena u kriminalne aktivnosti i u kojem bi bilo zabilježeno svako kazneno djelo i vrijeme počinjenja.

Kao i u prethodnoj dimenziji kriminalne karijere, oba pristupa imaju svoje prednosti i nedostatke. Problem točnosti u samoiskazu o počinjenim kaznenim djelima i ovdje je isti – koliko su točni podaci kojih se počinitelj prisjeća te je li naveo sva djela. S druge strane, službeni podaci dostupni su samo za ona djela zbog kojih je netko u najmanjoj mjeri uhićen, a prema Blumsteinu i sur.⁵² do uhićenja dolazi za relativno mali broj djela. Isti su autori na temelju proučavanja drugih istraživanja došli do zaključka kako postoje određene razlike u učestalosti između pojedinaca koji čine kaznena djela. Razlike se očituju u godinama početka kriminalne karijere, zlouporabi ilegalnih droga, nezaposlenosti te prijašnjoj kriminalnoj aktivnosti. Rezultati su pokazali kako osobe koje su kriminalnom karijerom počele relativno rano u adolescentskoj dobi, zlorabe ilegalne droge, nezaposleni su dulje vremensko razdoblje i imaju veći broj kaznenih djela, najčešće imaju veću učestalost činjenja

51 Blumstein, A., i dr., op. cit., str. 55.

52 Blumstein, A., i dr., op. cit., str. 55.

kaznenih djela nego ostali počinitelji kaznenih djela. Kako ovi rezultati ukazuju na određenu postojanost, tj., pravilnost u učestalosti činjenja kaznenih djela, sasvim je realno podijeliti počinitelje kaznenih djela na one s višom ili manjom učestalošću činjenja kaznenih djela. Temeljem toga, moguće je izraditi određene procjene budućeg kriminalnog ponašanja, ali i klasifikaciju među počiniteljima što je povezano s preventivskom politikom i penološkim tretmanom.

2.3. Težina počinjenog kaznenog djela

Osim činjenice o participaciji i učestalosti činjenja kaznenih djela, važna činjenica prilikom istraživanja kriminalne karijere jest i ozbiljnost, odnosno težina počinjenih kaznenih djela. Naravno, sva kaznena djela „jednako“ su teška, no za proučavanje kriminalne karijere od posebnog su interesa kaznena djela za koja se generalno kaže kako su „teža“, tj. kako su njihove posljedice po društvo znatno teže od ostalih djela. Takva su kaznena djela, primjerice krvni delikti, imovinski delikti, nasilni delikti i sl. Ono što je također značajno u ovom kontekstu jest i konzistentnost u činjenju kaznenih djela, dakle informacija o tomu specijaliziraju li se određeni počinitelji kaznenih djela za određena kaznena djela te u kojem trenutku nastupa specijalizacija. Jedan od mogućih čimbenika koji može pokazati prelazak iz sfere činjenja manje teških kaznenih djela u sferu učestalog činjenja težih kaznenih djela jest povećanje učestalosti činjenja kaznenih djela općenito, no to ne mora biti pravilo. Piquero, Farrington i Blumstein⁵³ navode kako u ovom segmentu kriminalne karijere postoje četiri glavne značajke koje se promatraju kroz individualnu učestalost činjenja kaznenih djela:

- 1. Težina kaznenog djela** (tendencija ka činjenju težih kaznenih djela tijekom kriminalne karijere),
- 2. Eskalacija** (tendencija ka činjenju od početnih lakših kaznenih djela prema sve težim tijekom kriminalne karijere),
- 3. Specijalizacija** (tendencija ponavljanja kaznenih djela iste vrste) i
- 4. Kombiniranje između kaznenih djela** (orig., „crime-type switching“) – obrazac činjenja nekoliko različitih vrsta kaznenih djela, svojevrsna višestruka specijalizacija.

Iako se i ovdje podaci mogu dobiti na dva načina, samoiskazom ili službenim podacima, jedini relevantni podaci su samo službeni podaci, budući da su oni jedini provjerljivi i koliko-toliko točan izvor podataka. Iako se u ovom dijelu kriminalne

53 Piquero, A. R., Farrington, D. P., Blumstein, A., op. cit., str. 14.

karijere dosta spominje specijalizacija, razna istraživanja^{54, 55, 56, 57} su pokazala kako se to događa u vrlo malom broju slučajeva i podržavaju tezu o svojevrsnoj „svestranosti“ u činjenju kaznenih djela, posebice kod maloljetnih počinitelja kaznenih djela. Također, njihovi su rezultati pokazali kako je specijalizacija specifična za odrasle počinitelje kaznenih djela. Zanimljivo je istraživanje nekih autora⁵⁸ koji su na temelju svojih istraživanja o specijalizaciji za nasilna kaznena djela došli do zaključka kako je počinjenje kaznenog djela s elementima nasilja unutar kriminalne karijere uvelike u funkciji individualne učestalosti činjenja kaznenih djela. Prije ili kasnije, počinitelji kaznenih djela, koji imaju veću učestalost (frekvenciju) činjenja kaznenih djela, imaju veću mogućnost kako će u svojoj karijeri „nakupiti“ kaznena djela s elementima nasilja.

S obzirom na to kako se kaznena djela ne čine nekim zadanim redom i pravilnim vremenskim okvirima te kako postoje saznanja o raznovrsnosti počinjenih kaznenih djela iste osobe, istraživanja na temu kombiniranja između kaznenih djela unutar kriminalne karijere također su došla u središte pozornosti znanstvenika. Brame, Paternoster i Bushway⁵⁹ ističu kako postoji vrlo malo istraživanja o povezanosti učestalosti činjenja kaznenih djela i kombiniranja između kaznenih djela. Soothill, Francis i Fligelstone⁶⁰ su u svom radu istraživali različitost kriminalne aktivnosti u vremenskom periodu od 5 godina na muškom i ženskom uzorku iz dvije kohorte ispitanika iz 1953. i 1958. godine. Podaci su pokazali kako postoji raznovrsnost u činjenju kaznenih djela u obe kohorte i kako postoji značajna razlika između muških i ženskih ispitanika. Glavna je značajka ovog istraživanja kako podjele počinitelja kaznenih djela prema kaznenom djelu kojeg je najčešće činio u prošlosti ili zbog kojeg je osuđen na izdržavanje kazne zatvora u trenutnom slučaju više nisu dostatne za predviđanje smjera kriminalne karijere.

Blumstein i sur.⁶¹ također potvrđuju kako podaci o prijašnjem kaznenom djelu pomažu u predikciji slijedećeg kaznenog djela. Naime, isti su autori došli do zaključka kako pojedinci koji čine kaznena djela s elementima nasilja, najčešće ne čine druge vrste kaznenih djela, primjerice imovinske delikte. Dakle, prijelazi iz jedne skupine kaznenih djela u drugu nisu uobičajeni, već zapravo sporadični ili situacijski. Ova saznanja govore o pojavi specijalizacije, tj. profesionalizacije u

54 Blokland, A., i dr., Specialization, versatility and escalation in long-term criminal careers, paper presented at the annual meeting of the American Society of Criminology (ASC), Los Angeles, Los Angeles Convention Center, 2006.

55 Britt, C., Correlates of Specialization and Escalation in the Criminal Career: Summary Report, National Criminal Justice Reference Center, No. 29849-6000/2000, str. 1-11.

56 Kempf, K. L., 2006.

57 Blumstein, A., i dr., 1986.

58 Piquero, A. R., Farrington, D. P., Blumstein, A., 2007.

59 Brame, R., Paternoster, R., Bushway, S.D., 2004.

60 Soothill, Keith, L./Francis, Brian, J. Fligelstone, Rachel, Patterns of offending behaviour: A new approach, Research Development and Statistics Directorate, United Kingdom, Home Office, London, 2002.

61 Blumstein, A., i dr., 1986.

činjenju određenog kaznenog djela. Iako specijalizacija jest tendencija ponavljanja činjenja istog kaznenog djela, samo na temelju prijašnjih djela nije moguće sa sigurnošću reći kako će i sljedeće kazneno djelo biti isto. Pri tomu treba naglasiti kako je način prikupljanja podataka bitan čimbenik. Naime, nije isto temelje li se projekcije budućeg kaznenog ponašanja na podacima o uhićenju ili osudama za neko kazneno djelo. Također, američka praksa poznaje slučajeve kako je za istu osobu utvrđeno uhićenje za isto djelo u različitim policijskim postajama što je „napuhalo“ brojku recidivizma za to kazneno djelo, a zapravo se radi o samo jednom (istom) kaznenom djelu⁶². Što se osuda tiče, neki počinitelji mogu biti uhićeni za jedno djelo, a osuđeni za više njih u isto vrijeme. Glavni zaključak gotovo svih istraživanja je isti, maloljetni počinitelji kaznenih djela imaju veću tendenciju u raznolikosti činjenja kaznenih djela, dok odrasli počinitelji kaznenih djela imaju tendenciju specijalizacije u nekoj vrsti kaznenog djela.

Stoga, ovi podaci govore kako je potrebno početi istraživati uzorke i specifičnosti kombiniranja kaznenih djela koji mogu dodatno razsvjetliti neke specifičnosti kriminalne karijere pojedinca ovisno o kombinaciji kaznenih djela. Najčešća specijalizacija se može primijetiti kod imovinskih delikata, ali to je najvjerojatnije zato jer se najviše kaznenih djela počini upravo u tom području. Pri interpretiranju podataka treba imati na umu i pravni, politički i društveni okvir unutar kojeg se promatra uzorak i odnos počinjenih kaznenih djela radi potpune slike.

3. Duljina kriminalne karijere

Ova dimenzija kriminalne karijere od posebnog je značaja, i za kriminologe, i ostale znanstvenike iz drugih područja uključene u problematiku kriminaliteta općenito, tako i za sve državne i društvene institucije koje se bave prevencijom kriminaliteta. Dosadašnja znanja o kriminalnoj karijeri govore kako je kriminalna karijera u većini slučajeva vrlo kratkog vijeka^{63, 64, 65, 66} i većinom se odvija u tinejdžerskim godinama. No, istodobno, neki i dalje nastave s činjenjem kaznenih djela, što dovodi do pitanja otkrivanja čimbenika koji utječu na produljenje kriminalne karijere u odrasloj dobi, koliko je prosječno trajanje kriminalne karijere te mogu li se utvrditi čimbenici koji razlikuju osobe s kraćom karijerom od onih s duljom. Nadalje, za počinitelje kaznenih djela čija karijera još „traje“ postavlja se pitanje procesa koji dovode do prekida karijere. Podaci o prosječnoj duljini trajanja kriminalne karijere mogu biti značajni u predikciji ostatka vremena do kraja kriminalne karijere (u stranoj se literaturi to vrijeme zove još i *Residual Career Length*, u daljnjem tekstu RCL). Specifičnosti u duljini trajanja kriminalne karijere zajedno s podacima o

62 Ibid

63 Blumstein, A., i dr., 1986.

64 Britt, C., 2000.,

65 Piquero, A. R., Farrington, D. P., Blumstein, A., 2007.

66 Francis, B., Soothill, K., Piquero, A. R., Estimation Issues and Generational Changes in Modeling Criminal Career Length, *Crime & Delinquency*, vol. 53, 1/2007, str. 84-105.

vrsti kaznenog djela te drugim značajkama samog počinitelja kaznenog djela mogu dovesti do identificiranja čimbenika koji razlikuju osobe koje će imati kraću od osoba koje će imati dulju kriminalnu karijeru. Informacije o ovim osobitostima kriminalne karijere mogu pomoći u iznalaženju ciljanih intervencija za modifikaciju kriminalnih karijera. Jedna od najvažnijih informacija je svakako ona o povezanosti dobi i početku kriminalne karijere. No, ne treba zaboraviti i značaj informacija o povezanosti nekih drugih značajki s kriminalnom karijerom, kao što su socioekonomski status, vrsta kaznenog djela, ali i neke druge psihološke značajke, posebice u sferi kriminalnog stila života⁶⁷.

S obzirom na svojstva podataka, koji se uzimaju u obzir prilikom istraživanja ove dimenzije, analize ove dimenzije odvijaju se na više razina.^{68,69} Najosnovnija podjela je na dvije razine koje uključuju podjelu na maloljetne i punoljetne počinitelje kaznenih djela, stoga se i problematika cjelokupne kriminalne karijere mora promatrati na taj način. Različite studije su imale različite pristupe na osnovi ovakve podjele, tako da neki autori smatraju kako treba promatrati odvojeno maloljetničku od punoljetničke kriminalne karijere.⁷⁰ Drugi promatraju kriminalnu karijeru kroz poveznice između ova dva razdoblja⁷¹ pa čak i razlikuju prijelazna razdoblja između maloljetničke i punoljetničke kriminalne karijere. Piquero i sur⁷², sažimajući dosadašnja saznanja iz ovog područja, zaključili su kako je početak kriminalne karijere između 8. i 14. godine života, dok je prestanak između 20. i 29. godine života. Dakle, neovisno o tomu kako se promatra nečija kriminalna karijera, općeniti je zaključak kako kriminalna karijera najčešće započinje u jednom vremenskom razdoblju, a završava u drugom.

Drugi pristup tiče se studija koje su duljinu trajanja kriminalne karijere promatrale kroz individualnu učestalost činjenja kaznenih djela i projicirale RCL nakon svakog uhićenja. Bitna pitanja u ovim studijama su na koji način se mijenja vjerojatnost prestanka kriminalne karijere s obzirom na ukupan broj uhićenja, koji je očekivan broj uhićenja u budućnosti u bilo kojem trenutku aktivne kriminalne karijere te postoje li neki čimbenici koji mogu identificirati počinitelje koji imaju naznake dugoročne kriminalne karijere⁷³.

Treći pristup u istraživanju duljine trajanja kriminalne karijere usmjerava se na trajanje cjelokupne kriminalne karijere, tj. na vremensko razdoblje između prvog i zadnjeg počinjenog kaznenog djela.

Osobitu pozornost u okviru trajanja kriminalne karijere imaju sama inicijacija, odnosno početak kriminalne karijere te kraj⁷⁴. Početak kriminalne karijere bitan je prvenstveno zbog dosadašnjih saznanja o trajanju kriminalne karijere ukoliko je njezin početak bio u ranijim tinejdžerskim godinama. No, problem istraživanja duljine

67 Walters, G., 1990.

68 Blumstein, A., i dr., 1986.

69 Piquero, A. R., Farrington, D. P., Blumstein, A., 2007.

70 Ibid.

71 Blumstein, A., i dr., 1986.

72 Piquero, A. R., i dr., op. cit., str. 583.

73 Blumstein, A., i dr., op. cit., str. 86.

74 Piquero, A. R., Farrington, D. P., Blumstein, 2007.

trajanja kriminalne karijere zapravo je u njezinom kraju. Naime, ne postoji konsenzus o *pravom* kraju kriminalne karijere.⁷⁵ Pojednostavljeno stajalište zagovara kako je kraj kriminalne karijere zapravo vrijeme u kojem je počinjeno zadnje kazneno djelo. No, malo je toga poznato o razlozima zbog kojih dolazi do prekida. Pretpostavlja se kako je prekid kriminalne karijere također proces koji traje neko vrijeme, s obzirom na to kako postoje čimbenici koji utječu na sam početak kriminalne karijere, tj. na odluku o započinjanju. Temeljem toga, sasvim je logična pretpostavka kako postoje neki događaji i procesi koji utječu na donošenje odluke o prekidu kriminalne karijere, tj. o nečinjenju kaznenih djela. Ali, zbog nedostatka konkretnih istraživanja u ovom području, sve rasprave o tomu su zapravo na teorijskoj razini.

Jedno od najopsežnijih istraživanja na temu duljine trajanja kriminalne karijere i RCL-a jest istraživanje Blumsteina, Cohenove i Hsieha⁷⁶. Za počinitelje koji imaju oko 30 godina i još uvijek su aktivni u činjenju kaznenih djela, prosjek trajanja karijere je 10 godina i njihov RCL je najdulji. Konačno, za osobe u 40-ima koje još uvijek čine kaznena djela, učestalost činjenja kaznenih djela opada i RCL se znatno skraćuje. Ovo istraživanje potvrđuje tezu kako je kraj kriminalne karijere zapravo proces prestajanja činjenja kaznenih djela o kojem se vrlo malo zna što je još jedna preporuka za ciljana istraživanja.

Područje duljine trajanja kriminalne karijere ujedno je i najveće u području fenomena kriminalne karijere budući da obuhvaća cjelokupni kriminalni „opus“ koji ima mnogo specifičnosti, no vrlo malo konkretnih podataka koji mogu biti podloga za konkretne mjere prevencije kriminaliteta. Ovo je područje zapravo subsumirajuće za ostale tri dimenzije kriminalne karijere (participacija, individualna participacija i težina kaznenog djela), što znači kako je problematika istraživanja fenomena kriminalne karijere tim veća jer svaka od tih dimenzija unutar sebe nosi mnogo neodgovorenih pitanja. Dakle, fenomen kriminalne karijere je od izuzetnog značaja, kako za znanstvenike, tako i za cjelokupnu politiku prevencije kriminaliteta s obzirom na to kako je smanjenje stope kriminaliteta od globalnog interesa.

4. Značaj istraživanja kriminalne karijere

Pojam kriminalna karijera utjecao je na kriminologe, napose kriminološke teoretičare da istraže u kojoj mjeri se mogu uzeti u obzir podaci iz četiri dimenzije kriminalne karijere za objašnjenje ukupne kriminalne karijere pojedinca, kao i donošenje nekih općih zaključaka o kriminalnoj karijeri kao fenomenu. Najveći razlog za to je dokazana povezanost između kriminalne aktivnosti u prošlosti (adolescenciji)

75 Ibid.

76 Blumstein, A., Cohen, J., Hsieh, P., *The Duration of Adult Criminal Careers. Final report to the National Institute of Justice, Pittsburgh, Carnegie-Mellon University, School of Urban and Public Affairs, 1982.*

i nastavkom kriminalne aktivnosti u budućnosti (odrasloj dobi).^{77, 78, 79, 80, 81, 82} Iako kriminalna karijera sama po sebi ne predstavlja novu teoriju kriminaliteta, konstrukt na kojem se temelji ovaj pojam pridonosi razvoju nekih novih teorijskih pravaca u kriminologiji općenito. To najbolje opisuju Blumstein, Cohen i Farrington⁸³ kada kažu kako pojam kriminalna karijera “razdvaja osobe koje čine kaznena djela od njihovih djela.” Spajajući prethodna znanja iz kriminologije o različitim čimbenicima koji utječu na započinjanje kriminalne karijere s temeljnim dimenzijama kriminalne karijere, može se zaključiti kako različiti čimbenici različito djeluju na odluku pojedinca o činjenju kaznenih djela, kojim intenzitetom će ih činiti, koja kaznena djela će počinuti te na koncu, kada će prestati s njihovim činjenjem. Stoga znanja o svakoj dimenziji kriminalne karijere ponaosob mogu pridonijeti o razumijevanju i zakonitostima kriminalne karijere općenito. Nadalje, svaka od četiri dimenzije kriminalne karijere može se zasebno promatrati unutar cjelokupnog konstrukta kriminalne karijere, a samim time se i zasebno mogu promatrati i čimbenici koji utječu na te četiri dimenzije. Štoviše, ovime se predviđa mogućnost istraživanja s ciljem utvrđivanja djeluju li neki čimbenici samo na jednu dimenziju ili su neki značajni za sve četiri dimenzije. Također, naglasak istraživanja može biti i na „karijeri“ u smislu prepoznavanja čimbenika koji utječu na početak, onih koji održavaju karijeru te onih koji dovode do prekida karijere⁸⁴.

Poseban značaj pojma kriminalne karijere odnosi se i na spoznaju o tzv., „kroničnim“ počiniteljima kaznenih djela ili „profesionalnim delinkventima“. U kriminologiji je već odavno poznata činjenica kako je za najveći dio kaznenih djela odgovorna relativno mala grupa osoba. Pažnju na ovu činjenicu skrenulo je istraživanje Wolfganga i sur.⁸⁵ koji su tim imenom nazvali grupu od 627 delinkvenata od ukupno 9945 promatranih delinkvenata. Iako su ovi ispitanici činili samo 6% ukupne populacije ispitanika, oni su bili odgovorni za 52% svih kaznenih djela koje je počinio ovaj uzorak. Nadalje, tih 627 delinkvenata bilo je odgovorno za mnogo veći postotak težih kaznenih djela koji su imali obilježja nasilja. Slične rezultate dobili su još neki autori^{86, 87, 88}. Ova skupina delinkvenata predmetom je mnogih istraživanja u kriminologiji koja nastoje objasniti čimbenike koji utječu na ovakvu upornost u

77 Blumstein, A., Cohen, J., Hsieh, P., 1982.

78 Blumstein, A., i dr., 1986.

79 Blumstein, A., Cohen, J., Farrington, D. P., 1988

80 Sarnecki, J., 2001.

81 Farrington, D. P., 2003.

82 Piquero, A. R., Farrington, D. P., Blumstein, A., 2007.

83 Blumstein, A., Cohen, J., Farrington, D. P., op. cit., str. 4.

84 Brame, R., Bushway, S. D., Paternoster, R., 2003.

85 Prema Piquero, A. R., Farrington, D. P., Blumstein, A., 2007.

86 Blumstein, A., i dr., 1986

87 Tracy, P., *Delinquency Careers in Two Birth Cohorts*, New York, Plenum Press, 1990.

88 Shannon, Lyle., *Assesing the Relationship of Adult Criminal Careers to Juvenile Careers*, Washington D.C., U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 1982.

činjenju kaznenih djela, posebice zbog činjenice kako oni većinom čine i najteža kaznena djela koja u pravilu imaju elemente teškog nasilja.

Spoznaja o dimenzijama kriminalne karijere u smislu početaka kriminalne karijere u adolescenciji i u odrasloj dobi rezultirala je novim pristupom etiologiji i fenomenologiji kriminaliteta unutar koje se razvija nekoliko drugih teorija. Tako je nastao teorijski pristup koji se naziva „*razvojna kriminologija životnog vijeka*“ (orig., *Life-course/Developmental Criminology*). Izraz „*life-course*“ grubo se može prevesti kao „*životni put*“ koji je definiran kao „*putevi kroz dobno određeni životni tijek*“ gdje se izraz „*dobno određen*“ očituje u „*očekivanjima i mogućnostima koji utječu na proces odluke odabira te tijekovima događaja koji oblikuju različite životne faze, prijelazna razdoblja te prijelomne točke u nečijem životu*“^{89 90 91}. Unutar kriminologije, perspektiva „*životnog tijeka*“ nudi sveobuhvatan pristup izučavanju kriminalne aktivnosti jer uzima u obzir mnoštvo čimbenika koji utječu na činjenje kaznenih djela kroz različita vremenska razdoblja i kontekste⁹². Bitno je naglasiti kako se pojam „*životni vijek*“ često koristi s terminima „*životni interval*“ (orig., „*life-span*“), „*životna povijest*“ (orig. „*life history*“) te „*životni ciklus*“ (orig. „*life cycles*“), no svi ti termini nisu sinonimi već označavaju različita područja unutar teorijskog pristupa životnom vijeku. *Životni interval* tako označava odnosi se na vremenski interval koji je predmetom proučavanja. Studije unutar životnog intervala obuhvaćaju značajno vremensko razdoblje u kojima se najčešće nastoji naći povezanost između istih ponašanja u različitim životnim periodima pojedinca. Pojam *životna povijest* tipično se odnosi na kronologiju aktivnosti ili događaja tijekom životnog vijeka (npr. promjena mjesta prebivališta, značajni obiteljski događaji i sl.) te se najčešće temelji na godinama u kojima su se događali najznačajniji događaji pojedinca ili na kalendarskoj retrospektivi, gdje se bilježi mjesec i godina u kojoj je došlo do nekog važnijeg događaja. Treći pojam, *životni ciklus*, upotrebljava se za opis redoslijeda događaja koji su se dogodili kroz neko razdoblje ili tijekom čitavog života. Taj pojam razlikuje u istraživanjima cjelokupne populacije, gdje se ovaj pojam koristi za označavanje reproduktivnog procesa s jedne generacije na drugu⁹³.

Unutar razvojne kriminologije životnog vijeka postoje dva središnja koncepta koji leže u podlozi analize životnog vijeka i to njegove dinamike općenito te kriminalne aktivnosti specifično.^{94, 95}

89 Piquero, A. R., Farrington, D. P., Blumstein, A., op. cit., str. 29

90 Sampson, R., Laub, J., A General Age-Graded Theory of Crime: Lessons Learned And The Future of Life-Course Criminology, u: Farrington, David, P., Integrated Developmental & Life-Course Theories of Offending, Advances in Criminological Theory, 2005a, Transaction Publishers, str. 165-181.

91 Sampson, Robert, J./Laub, John, H., A Life-Course View of the Development of Crime. ANNALS, AAPSS, 602, 2005b, str. 12-45.

92 Thornberry, 1997., prema Piquero, A. R., Farrington, D. P., Blumstein, A., 2007.

93 Elder, G., Johnson, M., Crosnoe, R., The Emergence and Development of Life Course Theory, u: Mortimer, Jeylan, T. Shanahan, Michael, J., Handbook of the life course, 2003, New York, Kluwer Academic/Plenum Publishers, str. 5.

94 Sampson, R., Laub, J., 2005a.

95 Sampson, R., Laub, J., 2005b.

Prvi koncept jest „putanja“ (orig. „trajectory“) ili put razvoja kroz životni vijek, kao što su zaposlenje ili kriminalna aktivnost. Putanje se tako odnose na dugoročne obrasce specifičnih tipova ponašanja. Drugi koncept, koji je ugrađen u prvi koncept, su tranzicije, tj., specifični životni događaji (prekid školovanja, prvo uhićenje) koji su se događali unutar kraćih vremenskih intervala. Prema Elderu⁹⁶ priroda međusobne povezanosti ovih dvaju koncepata može proizvesti prijelomne točke ili promjene u životnom vijeku. Različite teorije kriminaliteta⁹⁷ već su ranije u svojim konceptima ustanovile kako postoji povezanost između događaja iz djetinjstva i događaja u odrasloj dobi vezano uz činjenje kaznenih djela. Teorijski koncept razvojne kriminologije životnog vijeka također naglašava ovu značajku ističući kako svaka osoba tijekom svog životnog vijeka prolazi kroz određena razdoblja ili faze i svaka faza je nadgradnja prethodnoj. Okvirno, ta se razdoblja mogu podijeliti na: rođenje, dječju dob, adolescenciju, zrelu dob, starost i na kraju smrt. Točka prijelaza iz jednog razdoblja u drugo ne mora nužno biti uvjetovana kronološkom dobi, iako postoje okvirne dobne granice unutar kojih se nalaze ova razdoblja. Koncept razvoja kroz životni vijek pretpostavlja kako postoji određena pravilnost, tj. redoslijed prelaska iz jednog životnog razdoblja u drugo. Povezujući to s činjenicom kako stvari iz prijašnjeg razdoblja utječu na ponašanja u drugom razdoblju, moguće je pretpostaviti nečiju putanju životnog razvoja. Ono što je značajno jest spoznaja kako ti prelasci, odnosno prijelomne točke, mogu modificirati ljudsko ponašanje, tj., mogu promijeniti putanju razvoja čime se potvrđuje činjenica kako različiti događaji imaju različite učinke na ljudsko ponašanje. Značajnost pristupa razvojne kriminologije u izučavanju kriminalne karijere jest u njenom nastojanju objašnjavanja kako te prijelomne točke i tranzicije u sferi školovanja, posla, obitelji i međuljudskih odnosa utječu na promjene u kriminalnoj aktivnosti. Također, njena značajnost očituje se kroz zaključak kako je za razumijevanje nečije kriminalne aktivnosti potrebno shvatiti koji su čimbenici i kako utjecali na odabir pojedinca krenuli s „kriminalnom karijerom“.

Osim što je nastanak koncepta kriminalne karijere doveo do razvoja novog teorijskog pristupa u kriminologiji, utjecao je također na promišljanja o upotrebi podataka i dostignuća u istraživanjima u smislu donošenja konkretnih preventivskih strategija u borbi protiv kriminaliteta. Trenutna dostignuća u kriminologiji govore *kako se kriminalitet kao pojava ne možemo u potpunosti riješiti*, ali se došlo do određenih saznanja kako određene preventivne mjere u određenoj mjeri pomažu u stavljanju stope kriminaliteta pod kontrolu. Tako su nastale brojne strategije koje nastoje svesti broj kaznenih djela i štetu nastalu tim djelima pod nadzor.

Blumstein i sur.⁹⁸ definiraju tri glavna čimbenika prema kojima se orijentiraju strategije kontroliranja kriminaliteta na temelju saznanja o kriminalnoj karijeri:

1. Opća prevencija,
2. Modificiranje kriminalne karijere (orig. „career modification“) i
3. Onesposobljavanje zatvaranjem (orig. „incarceration strategy“).

96 Elder, 1985., prema Piquero, A.R., Farrington, D.P., Blumstein, A., 2007.

97 Singer, M., 1996.

98 Blumstein, A., i dr., op. cit., str. 109.

Strategije opće prevencije usmjeravaju se na odvracanje osoba koje nisu počinile kazneno djelo od njegovog započinjanja. Kako bi ove strategije bile što uspješnije potrebne su dvije vrste znanja kojima je nužno raspolagati prilikom njihovih izrada: (1) znanja o mogućim indikatorima za početak činjenja kaznenih djela za pojedince koje imaju visoki postotak udjela u činjenju kaznenih djela te (2) znanja o uspješnim intervencijama za koje se pokazalo kako smanjuju udio onih koji započinju s činjenjem kaznenih djela. Kako se tradicionalno u kriminologiji najčešće traže razlike prema dobi, spolu i obrazovanju, također i prema nekim socioekonomskim karakteristikama (mjesto prebivališta, zaposlenost...) tako se i preventivne strategije usmjeravaju na istraživanja kako ovi čimbenici utječu na odluku o činjenju kaznenih djela. Jedan od najznačajnijih čimbenika za prevenciju početka kriminalne karijere jest dob. Već je ranije spomenuto kako je dob s kriminalnom karijerom povezana na način *da oni koji započnu činiti kaznena djela u ranoj adolescentskoj dobi su u najvećem riziku (imati) dugotrajnu kriminalnu karijeru*⁹⁹. Stoga je jedna od zadaća ispitivanja rizičnih čimbenika vezanih uz dob i činjenje kaznenih djela pronalaženje optimalne dobi za početak intervencije. Ukoliko je intervencija prerana, identificiranje visokorizične djece može proizvesti dosta pogrešaka, a ukoliko je prekasna, prilike za uspjeh su također smanjene¹⁰⁰.

Strategije usmjerene prema modificiranju već postojeće kriminalne karijere usmjerene su na smanjenje učestalosti činjenja kaznenih djela, trajanja kriminalne karijere i smanjenje činjenja težih kaznenih djela. Ove su strategije dakle usmjerene prema pojedincima koji su već prepoznati kao počinitelji kaznenih djela te nastoje smanjiti njihovu učestalost činjenja kaznenih djela ili težinu kaznenih djela u budućnosti. Uspješnost ovih intervencija najčešće se mjeri prema podacima o kriminalnom povratu, tj. prema podacima o ponovnom uhićenju i osuđivanju za činjenje kaznenih djela unutar nekog vremena. Iako ovi podaci dosta govore o kriminalnoj aktivnosti, stopa povrata malo govori o tomu koji su točno aspekti kriminalne karijere pod utjecajem intervencije. Također, ukoliko se povrat ne definira prema karakteristikama kaznenog djela za koji se utvrđuje njegova stopa, mogućnost za netočan podatak o smanjenoj stopi počinjenja težih kaznenih djela je velika.

Strategijama modifikacije kriminalne karijere (u što spada i penološki tretman) bavili se mnogi autori^{101 102 103 104}. Njihova saznanja govore o tomu kako ne postoje strategije koje su široko učinkovite, ali kako su neke dovoljno učinkovite za određene

99 Blumstein, A., Cohen, J., Farrington, D. P., 1986.

100 Blumstein, A., i dr., op. cit., str. 110.

101 Lipton, D., Martinson, R., Wilks, J., *The Effectiveness of Correctional Treatment: A Survey of Treatment Valuation Studies*, New York, Praeger Press, 1975.

102 Martinson, R., *What Works? - Questions and Answers About Prison Reform*, *The Public Interest*, vol. 35, 1974, str. 22-54.

103 Sechrest, L., White, S. O., Brown, E. D., *The Rehabilitation of Criminal Offenders: Problems and Prospects*, Washington D.C., National Academy of Sciences Press, 1979.

104 Sarre, R., *Beyond 'What Works?' A 25 Year Jubilee Retrospective Of Robert Martinson, History of Crime, Policing and Punishment Conference convened by the Australian Institute of Criminology in conjunction with Charles Sturt University, Canberra, 1999.*

grupe počinitelja kaznenih djela. Time su pospješile daljnja istraživanja penološkog tretmana počinitelja određenih kaznenih djela. Posebno učinkovite preventivne strategije su alternativne kazne zatvora, zapošljavanje i edukacija zatvorenika te posttretmanska potpora nakon izlaska iz zatvora.

Treća vrsta strategija temelji se na pretpostavci o broju kaznenih djela koja se ne bi počinila od strane nekog počinitelja tih kaznenih djela dok se on nalazi u zatvoru. Od svih preventivnih strategija, pojam "kriminalna karijera" najviše se bavi učincima zatvaranja na razvoj kriminalne karijere. Teorija zatvaranja (orig. „incapacitation theory“) smatra kako je počinitelj kaznenih djela onemogućen od daljnjeg činjavanja kaznenih djela dok je u zatvoru, no to ne znači kako se ta ista djela ne mogu počinuti od strane nekog drugog (npr., preprodaja droge) ili kako on ne može počinuti kazneno djelo unutar zatvora. No, stavljanje nekoga „iza rešetaka“ svakako ima svoje prednosti i učinak na ostatak populacije, pogotovu one koja možda pomišlja na počinjenje kaznenog djela.

Učinak zatvaranja može se promatrati kroz dvije razine: kolektivnu i selektivnu¹⁰⁵.

Kolektivne (opće) strategije zatvaranja za cilj imaju smanjenje kriminalne aktivnosti kao posljedicu povećanja opće stope zatvoreničke populacije i u središte pozornosti prvenstveno stavljaju djelo, a ne počinitelja. Učinci zatvaranja kroz kolektivnu razinu mogu se povisiti samo povišenjem ukupne stope osuđenih za kaznena djela, tj. većim zatvaranjem počinitelja. Ova se razina temelji na jednakosti svih pred zatvorom u smislu "počinjenje kaznenog djela => odlazak u zatvor" i ima primarno retribucijski karakter. No, upravo taj karakter jest i glavni nedostatak ove razine. Samim time što je netko u zatvoru i fizički „odstranjen“ iz društvene zajednice ne znači kako je u potpunosti onemogućen od činjavanja kaznenih djela, pogotovo ako se radi o pripadniku organiziranog kriminala koji čak i kada se nalazi unutar zatvora može gotovo normalno sudjelovati u činjavanju kaznenih djela. Također, ovakvim pristupom raste i brojka zatvorske populacije čime se dodatno opterećuju mogućnosti cjelokupnog zatvorskog sustava i vrši pritisak na ljude koji rade u zatvorima, poglavito na službu osiguranja i tretmansko osoblje.

Selektivna razina je više usmjerena na pojedinca i, za razliku od kolektivne, veći značaj pridaje razlikama među počiniteljima kaznenih djela. Iako također pretpostavlja zatvaranje kao način smanjenja činjavanja kaznenih djela, pravi podjelu između počinitelja na one koji su visokorizični u smislu nastavka kriminalne karijere (u skladu s ranije navedenim dimenzijama ovog pojma – činjavanje kaznenih djela, učestalost, ozbiljnost kaznenog djela i duljina kriminalne karijere). U tom smislu, naglasak na zatvaranje prebacuje se s opće zatvoreničke populacije na visokorizične počinitelje kaznenih djela, dok za one nižeg rizika zagovara alternativne kaznene sankcije. Učinkovitost ovog pristupa ovisi o mogućnosti pravodobnog razlikovanja visokorizičnih počinitelja od niskorizičnih, dakle prije nego se njihova kriminalna karijera razvije u potpunosti ili nakon što završi. Na temelju ove definicije, ističu se

105 Blumstein, A., i dr., op. cit., str. 122.

tri problema vezana uz selektivno zatvaranje: (a) mogućnost klasificiranja pojedinaca u smislu njihovog pretpostavljenog razvoja kriminalne karijere, (b) kvaliteta pravila pomoću kojih se rađe klasifikacije počinitelja kaznenih djela te (c) zakonitost temeljenja kazne na projiciranoj mogućnosti činjenja kaznenih djela u budućnosti nego na temelju počinjenog kaznenog djela u sadašnjosti (uz određene nejednakosti prilikom izricanja kazni za ista djela). Ovakav pristup ima prednosti, posebice u smislu rasterećenja pravosudnih tijela i zatvorskih institucija, ali ipak ima i potencijalne poteškoće. Najveća opasnost leži u kriterijima prema kojima se određuje tko je u visokom riziku, a tko u niskom vezano uz počinjenja kaznenog djela.

Kriminalna karijera trima prethodno opisanim strategijama kontrole kriminaliteta ima i izravan utjecaj na zakone i zakonodavnu politiku. Taj utjecaj se, primjerice u Sjedinjenim Američkim Državama, reflektira preko četiriju specifična zakona usmjerenih prvenstveno na politiku zatvaranja statut karijernog kriminalca (orig., *habitual-offender statute*), zakon "dosljednosti u kažnjavanju" (orig., *truth-in-sentencing law*), zakon "tri prekršaja" (orig., *"three strikes law"*) te zakon obavezne minimalne odslužene kazne zatvora (orig., *"mandatory minimum-sentencing law"*).

Uvođenjem statuta karijernog kriminalca, sucima se daju određene mogućnosti prilikom izricanja kazni za osobe koje ispunjavaju uvjete za karijernog kriminalca. Time se može izravno utjecati na nečiju kriminalnu karijeru ili na prestanak iste strožim kaznama, ispunjavanjem dodatnih uvjeta tijekom izdržavanja kazne zatvora, itd. Zakon "dosljednosti u kažnjavanju" pretpostavlja kako se za određene skupine počinitelja kaznenih djela, poglavito onih koji su počinili nasilna kaznena djela, izriče značajno vremensko razdoblje služenja izrečene kazne zatvora (u nekim slučajevima i do 85% od ukupne kazne zatvora) i gdje su mogućnosti za izricanje alternativnih kaznih zatvora smanjene ili u potpunosti onemogućene. Zakoni "tri prekršaja" navode kako bilo koja osoba osuđena za tri kaznena djela mora služiti dulju kaznu zatvora, koja je minimalno 25 godina. Zakon obavezne minimalne kazne zatvora pretpostavlja kako postoji minimalni vremenski period koji osoba mora provesti u zatvoru (koji je različit ovisno o specifičnostima djela i počinitelja), ali ima i neke dodatke. Počiniteljima određenih kaznenih djela ne može se odrediti uvjetni nadzor, dok se nekim drugim počiniteljima ne može omogućiti uvjetni otpust. Ovaj zakon također može poslužiti i kao dodatna mjera kroz koju počinitelji mogu dobiti dodatne mjeseci ili godine na izrečenu kaznu zatvora ukoliko su počinili određena kaznena djela ili su ih počinili na određeni (osobito težak) način. Ovim zakonima postižu se dvije stvari: zatvorska populacija povećava se određenom vrstom počinitelja kaznenih djela ili se povećava duljina kazne zatvora počiniteljima određenih kaznenih djela.

5. Zaključak

Iz svega naprijed rečenog, vidljivo je kako pojam kriminalne karijere ima veliki značaj kako za kriminologe, tako i ostale stručnjake koji se bave problematikom kriminaliteta, ali i za cjelokupnu preventivnu politiku i zakonodavstvo. Istraživanja o "kriminalnoj karijeri" u svijetu postoje već desetljećima. S obzirom na njihove

karakteristike, rezultate i društveni kontekst unutar kojeg su izvršena, donose se određeni zaključci i na temelju kojih se razvijaju novi pristupi u prevenciji kriminaliteta. Kriminološka praksa, poglavito ona anglosaksonska i američka, uvelike koristi saznanja temeljena na istraživanjima iz pojedinih dimenzija “kriminalne karijere” te su neka od njih postala dijelom sveukupne preventivne prakse, ali i politike prevencije kriminaliteta u nekim zemljama (Velika Britanija, Sjedinjene Američke Države, Kanada...).

Iako svaka dimenzija “kriminalne karijere” ima svoj značaj i doprinos za razvoj i unaprjeđenje kriminološko-penološke te sudske i zakonodavne prakse, jedna se značajka možda ponajviše ističe – utjecaj saznanja dobivenih u okviru istraživanja “kriminalne karijere” na strategije kontrole kriminaliteta. Već je odavno poznata činjenica kako je kriminalitet nemoguće iskorijeniti, ali je u isto vrijeme poznato kako postoje manje ili više uspješne strategije njegove kontrole. Od svih tih strategija, učinci zatvaranja na razvoj ili prestanak kriminalne karijere ponajviše su zastupljeni u proučavanju najboljih pristupa problematici kriminaliteta. Velika većina ovih istraživanja temelji se na iskustvima prakse razvijenih zapadnih zemalja, poglavito Sjedinjenih Američkih Država. Problem prekapacitiranosti tamošnjih zatvora te stvaranje specifične zatvorske populacije potaknuo je brojne znanstvenike i stručnjake na traženje novih ideja i pristupa u smislu kontrole kriminaliteta. Međutim, ovdje treba biti oprezan prilikom preuzimanja rješenja proizašlih iz tih istraživanja. Kriminalna karijera kao pojam vrlo je neutralan i služi prvenstveno kako orijentir u iznalaženju novih oblika borbe protiv kriminaliteta. Ovisno o kontekstu unutar kojeg se promatra (društveno-politički, povijesni, sudski, zakonodavni, etc...), različita društva će imati i različite poglede na načine kontrole kriminaliteta vezane uz vlastito društvo. Dakle, rješenja na temelju saznanja iz “kriminalne karijere” jedne zemlje, ne smiju se “kopirati” kao gotova rješenja za probleme kriminaliteta druge zemlje. Čak i ako se uzme sličnost pojedinih zakonodavstava, treba dobro promotriti koje su sličnosti i razlike u drugim aspektima društvenog života kako bi se izbjeglo umjetno stvaranje problema u nekoj praksi, a kojih prije nije bilo.

U Republici Hrvatskoj istraživanja na temu “kriminalne karijere” ne postoje, barem ne u smislu opisanom u ovom radu. Sam termin spominje se u nekim radovima, ali prvenstveno kao paušalni izraz bez pojašnjenja što se pod tim pojmom zapravo misli. Većina istraživanja u okviru ovog pojma odnosi se na statistiku stanja i kretanja kriminaliteta unutar nekog razdoblja te statistiku osuđenih za pojedina kaznena djela. Sukladno toj statistici, razvijale su se strategije borbe protiv kriminaliteta. U konačnici, Hrvatska ima identičan problem onom iz razvijenih zemalja, a to je prekapacitiranost zatvora. U kojoj mjeri i kako proučavanje fenomena “kriminalne karijere” može doprinijeti učinkovitijoj praksi kontrole kriminaliteta, ne možemo se govoriti na temelju rezultata empirijskih istraživanja jer ih nema. Ali, moguće je iz rezultata iz ostalih zemalja u kojima su provedena ili se provode ovakva istraživanja vidjeti koje strategije imaju veći, a koje manji učinak. Hrvatska je u prednosti jer postoji dovoljan broj inozemnih istraživanja fenomena “kriminalne karijere”, kroz određene dimenzije, i u njenoj ukupnosti. Rezultati tih istraživanja dovoljni su da u Hrvatskoj

potaknu barem teorijsku raspravu o promjeni politike prevencije kriminaliteta te unaprjeđenju sudske i zakonodavne prakse na tom području. Osim teorijske razine, određena poboljšanja mogu se izvesti i u praktičnom smislu. Tu činjenicu olakšavaju podaci potrebni za izučavanje koji se nalaze u računalima i time se vrijeme statističkih obrada znatno smanjuje. Ujedno, to i olakšava posao istraživačima koji svoje pretpostavke mogu brzo provjeravati konkretnim podacima. Stoga je jedan od temeljnih zadataka za Hrvatsku unaprjeđenje računalne i informacijske infrastrukture koja će moći osigurati bazu podataka. Ali, to ne znači kako se teorijske rasprave o unaprjeđenju strategija kriminaliteta ne trebaju početi voditi na temelju saznanja iz drugih zemalja. Značaj pojma i načina izučavanja kriminalne karijere, koja je u ovom radu opisana vrlo kratko, trebao bi biti dovoljan poticaj za istraživanje u Hrvatskoj, po mogućnosti u smjeru što boljeg povezivanja svih segmenata društva s ciljem veće kontrole kriminaliteta, ali istodobno i unaprjeđenju već postojećih strategija koje su se pokazale učinkovitima.

Summary

CRIMINAL CAREER

Criminal career, as a notion from criminological literature, was for the first time mentioned in Clifford R. Shaw's works in the nineteen thirties (1931, Kyvsgaard, 2003), however, it was introduced as a quantitative concept by Sheldon's and Eleonor Glueck's writings (Singer, 1996) which have been considered to be an originator of developing the criminal career concept. In most cases the criminal career is used as a concept in Croatia to describe someone's criminal past, i.e. a type and number of criminal acts committed. Nevertheless, there is no research in Croatia which would scrutinise characteristics of this concept taken as a whole. For the most part, researches have been based on examinations of the separate parts of the criminal career concept. Information on this notion, as well as researches based on such information, have been used to create a preventive policy around the world. Therefore, the aim of this paper is to present the concept of criminal career in Croatia taken as a whole as well as its significance for development and advancement of criminological, court and penological practice and policy in the light of crime prevention.

Key words: criminal career, concept, criminology.

Zusammenfassung

DIE KRIMINALLAUFBAHN

Als ein Begriff der kriminologischen Literatur wurde die Kriminallaufbahn zum ersten Mal in den 1930er Jahren in Werken von Clifford R. Shaw (1931, nach Kyvsgaard, 2003) erwähnt, wobei es als ein quantitatives Konzept erst in den Werken von Sheldon und Eleonor Glueck (Singer, 1996) erschien. Dabei bezeichnen die Letzteren auch den Beginn der Entwicklung des Kriminallaufbahnkonzepts. Der Begriff "Kriminallaufbahn" wird in Kroatien meistens für die Beschreibung jemand's Kriminalvergangenheit verwendet, bzw. für die Art und Nummer der von dieser Person begangener Straftaten. Allerdings bestehen in Kroatien keine Forschungen, die sich mit der Gesamtheit dieses Konzepts befassen. Die vorhandenen Forschungen begrenzen sich nur auf die Merkmale der bestimmten Teile dieses Konzepts. Informationen über diesen Begriff dagegen, wie auch die in Verbindung dazu stehenden Forschungen, werden weltweit verwendet um eine Präventionspolitik zu schaffen. Deswegen beabsichtigt diese Arbeit das Konzept der Kriminallaufbahn in seiner Gesamtheit darzustellen, und dessen Bedeutung für die Entwicklung und Verbesserung sowohl der Rechtsprechung, als auch der kriminologischen und pönologischen Praxis und Politik im Sinne der Kriminalitätsprävention, zum Ausdruck zu bringen.

Schlüsselwörter: Die Kriminallaufbahn, das Konzept, die Kriminologie.